

PREJA IN PRESLICE

*SVOJE ROKE STEGUJE PO PRESLICI,
NJENI PRSTI PRIJEMLJEJO VRETENO
(Pregovori 31, 19)*

Čas in kraj, kjer je uspelo prvič spresti predivo in stkati preprosta oblačila, nista znana. Gotovo se je to zgodilo pred skoraj deset tisoč leti, v času mlajše kamene dobe, na Bližnjem Vzhodu. Tedaj so prvič v preteklosti zrasle vasi in je človek začel udomačevati rastline in živali. Ovce so tekom tisočletij vzrejali tako, da so dajale čedalje gostejšo in daljšo volno za prejo. Od nekdanjega sta preja in tkanje neločljivi del ženskega sveta kot tudi rojevanje in vzgoja otrok. Preslice in uteži za statve, ki so spremljale žene v grob, so simbolična govorica, ki jo pripovedujejo tudi stari miti. Grška boginja Kloto reže nit življenja, Atena uči človeštvo tkanja. Psihe, kraljeva ne-

vesta božanskega Erosa, se v podzemlju ne sme približati dušam tkalk, ker tkejo usodo še živečih.

Za izdelovanje tkanin so še do pred desetletji na podeželju sadili lan in konopljo ter redili ovce. Različna opravila so zahtevala posebno orodje in pripomočke. Pri najbolj napornih delih so si vaščani pomagali, zlasti pri striženju ovc, trenju lanu in preji. Predenje povezujemo s kolovratom, ki je nastal pred skoraj 500 leti, v splošno rabo pa je prišel v 18. stol. Prednost kolovrata so različne možnosti navijanja niti na *vreteno*, pomanjkljivost pa, da je ob njem potrebno sedeti. S pomočjo *preslice*, oprte v pas, je moč presti stoje ali kar med hojo, na primer na paši.

Preslice pa so potrebne tudi pri preji s kolovratom. V okolici Kranja se je še v 19. stoletju ohranila starinska oblika visokih paličastih preslic s podstavkom v obliki

Keramična utež za statve iz železnodobne gomile s Tupalič.
Foto T. Lauko

Jantarni vijček, odkrit v ženskem grobu poznoantične nekropole v Lajhu pri Kranju. Foto T. Lauko

stolčka. Nekatere so bile skromno okrašene. Posebnost iz okolice Bleda, Bohinja in Gornjesavske doline so ročno izrezljane in včasih tudi pobarvane preslice za kolovrat, ki so jih dajali fantje dekletom kot ljubezenski dar. Posamezne imajo vrezano letnico in začetnici imena. Oblika preslic in njihov okras so zelo simbolni. Izrezljane srčke spremlja sončno kolo, prastari simbol neprekinjenega življenjskega krogotoka, poznan že iz bronaste dobe izpred več kot treh tisočletij. Želja po številnih zdravih potomcih, temelju bodočih rodov, je skrita v faličnem nastavku, ki rase iz vodoravne noge preslice. Darilo izvoljenki je bilo prikrito erotično vabilo v bodočo skupnost in je bilo obenem tudi znamenje njene vloge, ki jo bo sprejela kot žena v hiši, ko bo nevidno urejala življenjske usode vseh bližnjih.

Predenje niti je natančna ročna spretnost. Za predenje lanu na kolovratu so žene vrh preslice, na t.i. *koželj*, navezale *kodeljo* dobro razčesane preje. Za prejo volne preslice in koželja niso rabile, ker so jo navadno jemale kar iz jerbasov.

V zimskih dnevih so ženske predle doma, zvečer pa so se zlasti dekleta zbirala pri sosedih. Pridružili so se jim fantje, kar je preji dalo ženitovanjsko razsežnost. V družbo so prihajali tudi drugi vaščani, še posebno so bili dobrodošli pripovedovalci in godci. Nekaj pred polnočjo so zaključili z delom in si privoščili ples. Hišna gospodinja, *mat'*, je pazila, da zabava ni predolgo trajala.

V Rutah so fantje na prejo prišli *potrešat*. Med predenjem lanu je namreč dekletom v predpasnike padal *pezdir*, ki ga je bilo potrebno otresti iz naročja. Ponoči so fantje dekleta spremljali domov, ko pa se je preja selila v drugo hišo, so jim nosili kolovrate. Preja po hišah se je začela po božiču in je trajala do sv. Jederti, 17. marca. Mladi so jo zaključili s plesom. Valvasor se je v 17. stol. pri opisih običajev zgražal, da je na ali po preji marsikatero dekle pripravilo tudi kaj živega, kar se je pokazalo jeseni.

Preslice za kolovrat so bile fantovsko darilo izvoljenkam.
Foto J. Pukšič

Preja je ostala ljudem v nostalgicnem spominu kot prijetna in vesela družabnost.

Spinnig is usually related to spinning wheel, which came to be almost 500 years ago, but did not appear in common use until the 18th century. The advantages that spinning wheel brought are represented by different possibilities of rolling up the threads on spindle, while the disadvantage derives from a fact that one needs to be seated next to it. On the other hand, distaff, leaned against one's waist, offers the possibility to weave while standing or even walking.

Nevertheless, a distaff is also required when weaving by means of spinning wheel. There are examples of spinning wheel ornamented and occasionally even painted, distaffs that come from the area of Bled, Bohinj and the Upper Sava Valley and that boys used to present their sweethearts with. The shape and the ornament of distaffs usually bear a symbolic message. The heart-shaped carvings are followed by the sun wheel, an ancient symbol of continuous circle of life, which has been known for over 3 thousand years, all the way from the bronze-age. A wish for numerous healthy descendants, a foundation of the future generations, is expressed in the phallic-shaped setting rising from the horizontal stem of the distaff. A present to the chosen-one was in fact a hidden erotic invitation into the future common life, as also a sign symbolizing the role that a girl was to accept as a house-wife, thus invisibly settling the destinies of her fellow-men.

Vitrina meseca Gorenjskega muzeja

št. 1, marec 2007

Besedilo in izbor predmetov: T. Dolžan Eržen, V. Perko, H. Rant, M. Vomer Gojkovič, N. Robežnik, M. Zore

Izbior literature na temo je pripravila Območna knjižnjica Kamnik

Jezikovni pregled: T. Dolžan Eržen, prevod: L. Perko

Vodja projekta: V. Perko

Fotografije: Fototeka Gorenjskega muzeja in Pokrajinskega muzeja Ptuj in T. Lauko

Oblikovanje: P. Rakovec

Tisk: Jagraf, Trboje

Izdal: Gorenjski muzej, Kranj, zanj B. Ravnik Toman, ravnateljica

Tel.: 04 201 39 50

E-mail: info@gorenjski-muzej.si